

ARAŞTIRMA DOSYASI: SADIK ERENLER

ARAŞTIRMACI - YAZAR SADIK ERENLER'İN “DİYAR-I HORASAN'DAN HALK OZANI PİR SULTAN ABDAL'A adlı araştırma kitabından alınmıştır.

BABAİ HALK AYAKLANMASI:

ZULME KARŞI ANADOLU'DA YÜKSELEN DİRENİŐ:

1239-1240 yılları arasındaki Babai Ayaklanması Anadolu'daki en büyük toplumsal başkaldırıdır.

Anadolu'daki ilk halk ayaklanması Baba İlyas'ın önderliğinde gerçekleşmiştir.

Baba İlyas ve Baba İshak'ın önderliğinde gelişen bu halk hareketi Önderlerin adlarının ilk harflerinden dolayı Babai ayaklanması olarak tarih sayfalarındaki onurlu yerini almıştır.

Babek, Karmati ve İsmailiye geleneğinin Anadolu'ya yansması bu halk ayaklanmasının esas özünü teşkil etmektedir.

XIII. yüzyılda Konya'da Anadolu Selçuklu Devletini (1077-1243) kuran Büyük Selçuklu İmparatorluğuyla aynı soydan gelenler, feodal bir yapıya bürünerek toprağın gerçek sahibi olduklarını ileri sürseler de aslında toprak küçük ve büyük feodallar elinde toplanarak onların aracılığı ile topraksız köylüye verilip karşılığında bir vergi alınırdı. Yoksul köylüler hem toprağın sahipleri tarafından hem de devlet tarafından sömürülerek açlığa terk ediliyorlardı.

13. yüzyılın ortalarında bütün zenginlikler feodalların ellerinde yoğunlaşmış olsa da , tarım ürünleri, değış yokuş edilen mallar, satın alınan mallar ve üretilen mallar ve savaş ganimeti Selçuklu sultanına gidiyordu. Sultanın evlenmesi durumunda veya Başkent Konya'da uzun süre bulunmadığı ve geri döndüğü sırada çevresindeki feodal beylere sultanın döndüğü bildirilir ve beyler de çeşitli değerli armağanlarla saraya hoşgeldine gelirlerdi. Selçuklu Sultanı bunun dışında, uzun bir geziye çıkar ve geçtiği yörelerin güzel kadın ve erkeklerini köle olarak yanına alır, ayrıca da zenginlerden torbalar dolusu altınlar veya Türk ve Arap atlarından alıp sarayına getirtirdi. Feodal beyler, sultana sundukları bu değerli armağanların yerine yenisini koymak için emirleri altındaki köylülere baskılar yaparlar, toprakların vergisini artırarak onları zor duruma sokarlardı. Köylüler devlete şikayette bulunuyorlarsa da, her şikayet bilindiği gibi sonuçsuz kalıyordu.

Moğollardan ve Büyük Selçuklu imparatorluğunun baskılarından bunalan Türkmenler akın akın Anadolu'ya gelip yerleşerek hem toprağı işlemeye hem de Anadolu Selçuklusunun sınır güvenliğini sağlayarak devletle takışmadan yaşayıp gidiyorlardı. Ama doğudan gelen göçmen akını nüfusun yoğunlaşmasına, diğer yandan da özel mülkiyetin hayvancılıkla uğraşan göçerler aleyhine bozulmasına neden olunca Türkmenlerle devlet arasındaki ilk çatlaklar oluşmaya başladı. Kent kültürüne geçmiş kesimlerin, hala göçebe kültürünü benimseyenleri aşağılamaları, onları dışlamaları, ayrıca devletin yeni vergiler getirmesi toprağı işleyen köylüyü de canından bezdirmişti. Daha önce gelip toprak sahibi olan Türkmen göçerleri sonradan gelen göçerlere ne toprak veriyorlar ne de hayvanların yayılması için meralarını açıyorlardı. Bunun yanında feodal beyler de yeni göçerlere topraklarının kapısını sıkı sıkıya kapatmışlardı. Aç kalan göçerler çevredeki köyleri ve kasabaları talan etmeye ve böylece yaşamın ağır koşullarını hafifletmeye çaba gösteriyorlardı.

Bunların yanında ekonomik ve toplumsal açıdan olduğu kadar dinsel açıdan da kentlilerden ayrılan Türkmenlerin İslamlığı, kentlilerin Sünni İslamlığından apayrıydı. Göçerler genelde Heterodoks İslamı, Yerleşik düzendekiler de Ortodoks İslamı savunur haldeydiler. Kentlerdeki Sünni İslamın inancında olanlar atalarının asıl ve ilk inancı olan Şamanizm'i kaldırıp bir kenara atarken, kendi öz kültürlerini de unutmışlar ve Arap kültürünü yaşamının dinin bir gereğı olarak görmeye koşullanmışlar, her türlü dini dayatmalara kendilerini bırakmışlardı. Kula kulluk etmek çıkarlarına geliyordu Ortodoks İslamın. Halbuki Türkmenler, Şii inancını kerhen benimsemenin yanında kendi öz inançları olan Şamanizm'i ve Orta Asya kültürünü veya yaşadıkları coğrafyalardaki halkların benimsedikleri kültürlerini bir kenara atmanın gereğini duymamışlardı. İnanıkları İslam inancı kendi Orta Asya kültürleri ile tamamen bağdaşmadığı gibi, kendi öz kültürlerinin olmazsa olmaz koşulu olan özgürlükçü, paylaşımcı ve kadın- erkek eşitliğini de kapsayan öğeleri dışlıyordu. Onlar biliyordu ki bir inancın toplum tarafından benimsenip kabul edilmesinin ilk koşulu, o toplumun o güne değin getirdiğı veya taşıdığı kültürü de kabul etmesinden geçmektedir. Halbuki İslam devleti halifeleri her türlü dayatmayı sürdürerek İslamı seçen toplumların kendi kültürlerini bir yana atıp İslam kültürünü, dolayısıyla da Arap kültürünü almalarından yanaydılar. Halbuki Türkmenlerin İslama olan inançları da salt Hz. Ali soyuna yapılanların kendilerine yapılanlarla eşdeğerde görmeleri ve onlara gönülden bağlanmalarıydı. Yoksa İslamın çok bir şeyine karşı idiler. İslamın katı kurallarını hiç mi hiç beğenmiyorlardı. Her türlü dayatmaya karşı idiler. Tanrıya inanmanın ondan korkmakla değil, onu sevmekle gerçekleşeceğine dair inançları vardı. İbadetin bir şekil temizliğı değil bir iç temizliğı olduğuna inanıyorlardı. İslamın karşı olduğu kadın- erkek eşitliğı onlar için yaşamın ayrılmaz bir parçasıydı. Hele barış onlar için herşeyin üstündeydi, halbuki İslam barış

anlamını içeriyor da olsa , günlük yaşamlarda nasıl uygulanıyor olması önemliydi. Toplumların etnik sınıflara ayrılmasına da karşıydılar. Sünni İslam ise kendisi gibi olmayana ve inanmayana yaşama hakkı tanımıyordu. Yani toplumların vicdanları ellerinden alınıyordu. İslamın diyen yöneticiler Kur'an-ı ve hadisleri örnek göstererek her türlü melaneti ve zulmü halka uyguluyorlardı. Kur'an'daki "Ulul emre itaat" (Nisa Suresi 59.) yöneticilerin işlerine geldiği için hiç dillerinden düşmüyordu. Asıl İslamın diyenler Peygamber torunlarına yapmadıklarını bırakmamışlar, her dönem onları katletmekten vazgeçmemişler ama ağızlarını her açtıklarında da İslam barış dinidir sözünü dillerinden düşürmemişlerdi.

Nisa Suresi 59. Ayet: “ *Ey İnananlar! Allah’a Peygamber’e ve içinizden emredecek kudret ve liyakata sahip olanlara itaat edin. Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız, bir şey de itilafa düştünüz mü o hususta Allah’a ve Peygamber’e müracaat edin. Bu hareket hem hayırlıdır, hem de sana pek güzeldir.*”

Seni yöneten nasıl biri olursa olsun itaat etmelisin, dayatmasına aklı başında olan herkes karşı çıkar. Bu, seni yöneten zalim de olsa egemenliğini sürdürsün, senin anan da ağlarsa ağlasın mantığıdır. Ama dinin gereğidir dendiğinde akan sular durur, halk da bilir bilmez inancının gereğini yerine getirmek ister ve battıkça batar.

Suudi Arabistan’ın Adalet Bakanı ile 1996 yılında bir röportaj yapılır ve bakan “Ulu’l Emre İtaati” nasıl yorumladığını açıklar:

“İslam’da yönetene itaatsizlik yasaktır. Yolsuzluk, sübyancılık, alkol kullanmak, gibi büyük günahlar işlese de yöneticiyi azletmek günahdır. Eğer yönetici halkı İslami yoldan ayrılmaya zorlarsa emirlerine uyulmuyabilinir. O kadar. Daha ileri gidilmez. Yöneticiyi azletmeye izin yoktur. Çünkü yöneteni olmayan toplumlar fitneye düşerler. Fitne en kötü yönetimden beterdir.”

Böyle bir zihniyet sizi yönetiyorsa vay haline o halkın.

Asıl yorumu okuyucuya bırakarak yola devam...

Türkmenler bunları hep biliyorlardı. Orta Asya'dan kopup geldiklerinde hep horlanmışlar, hep dışlanmışlardı. Abbasi halifeleri onları çıkarları gereği gibi

kullanırlarken, onlar ezilen halkların bayrağı haline gelmiş, Hz. Ali torunlarına gönül vermişlerdi düşmanımın düşmanı benim dostumdur mantığıyla. Hz. Ali'nin neye nasıl inandığı da çok önemli değildi onlar için. Zaten onların inandıkları bir inanç, yaşadıkları bir kültür vardı. İçimizde yaşayacaksanız İslam olacaksınız baskısı sonucu sürekli kahramanlıklarını duydukları Hz. Ali ve torunlarından yana tavır almışdılar, mazlum mazlumun yanında olur hesabıyla . Çünkü İslamın diyenlerin nelere kıydıkları, neleri dayattıklarını bir güzel görmüşlerdi. Mademki İslamı seçmek zorundaydılar, o zaman kahraman, mazlum, hakkı yenen, haksızlığın karşısına yüreğiyle dikilen birinin inancından olmayı yeğlerlerdi ve o düşünceyi, o inancı temsil edenler de Hz. Ali torunlarıydı ve hem de İslam dinini tebliğ eden Hz. Muhammed'in torunlarıydılar.

Hiçbir zaman Ehlibeyt dediğimiz Peygamber hanesinin nasıl inandığı umurlarında olmadı Türkmen halkının. Onlar temiz bir kalple Tanrıya inanmışlardı. İnsana sevgi-saygı nerdeyse onlar ordaydı. Kim zalimin zulmüne karşı çıkmışsa onu kendilerinden bilirlerdi. Kim insanlar arasında ayırım yapmazsa başlarının tacı olurdu.

Katı kuralcılığı ön plana çıkaran Ortodoks İslamdan değil, hoşgörülü, katı kurallara yer vermeyen bir Heterodoks İslamdan yana tavır almışlardı. Kur'an'ın ve Hadislerin Ekzoterik (zahiri , dışsal) değil, Ezoterik (batını, içsel) yorumlarından yanaydılar.

Anadolu Selçuklu devleti,göçerlerin başlarına bela olduğunu görüyorlar ve Bizanslılarla bunun çözümü üzerinde fikir alışverişi yapıyorlardı.

Toprağı elinden alınan veya ağır vergileri ödeyemez duruma düşen köylüler ile hayvanlarını otlatacak mera, kış aylarını geçirebilecek kışlak bulmada zorlanan göçerler birlikte, toprak sahiplerine karşı kavgalara başladılar. Doğal olarak toprak sahiplerinin yanında yer alan Anadolu Selçuklusu,üstüne üstlük bir de kendisi ağır vergiler koyunca iyice canından bezenler kendi aralarında gizli gizli örgütlenmeye başladılar. Salt Şii düşünceli göçerler değil, Anadolu'nun ezilen Hristiyanları, Ermenileri, Kürtleri Selçuklunun egemenliğine son vermek için birâraya gelmenin gerekliliğine inanıp birleşmenin yollarını aradılar.

Baba İlyas , diğer göçerler gibi Selçuklunun baskısından bunalarak İran Horasan'ından kaçıp Anadolu'nun Amasya iline bağlı Mesudiye kasabasının bir köyüne gelerek müridleriyle birlikte bir dergah açmıştı. Bazı tarihi kaynaklar Baba İlyas'ın Şii mezhebinin alt mezheplerinden sayılan ve VI. İmam Cafer'üs Sadık'ın oğlu olan ve onun adıyla anılan İsmaili koluna bağlı bir İsmaili dai'si olduğunu ve orada gereken eğitimi aldığını ifade ederler. Baba İlyas'ın Nizari İsmaililerin Alamut kalesi İmamı Alaaddin Muhammed III tarafından Anadolu baş dai'si olan Dede Garkın yerine atandığı, Dede Garkın'ın da Abu'l Vefa yolağından olduğu Osmanlı tarihçilerince de kabul görmektedir. İsmaili Fatımiler dönemine baktığımız zaman 995 yılında Rey kenti Mutazili (başkadısı) olan Abul Cabbar Hamdani (936-1025), "Tathbit

Dala'il Nubuwwat s.180 kitabında" Kahire'yi ziyaret eden dai'ler listesinde Abu'l Vefa al-Daylami' (Daylam'ın baş dai'si) adıyla geçmektedir. Yaşamının son zamanlarını baş dai olarak Bağdat'da geçiren Abu'l Vefa'ya Abu'l Vefa Bağdadi de denmektedir.

"1017 yılında öldüğü bilinen Mineyikli soğacına göre Zeyd soylu (annesi Kürt) olan Abu'l Vefa da Fatimi İsmaili dai'si olarak Irak'tan Azerbeycan'a İsmaili davasını yayıyordu". (İsmail Kaygusuz, Alevilik... Tarihi ve Uluları I, İstanbul-1995)

Hatta halifesi Baba İshak'ın da İsmaili dergahında gereken eğitimi aldıktan sonra Baba İlyas'ın ardından Anadolu'ya gönderildiği yolundadır. Daha sonra aynı İsmaili dergahın eğitiminden geçen Hacı Bektaş Veli de bir İsmaili dai'si olup yine Anadolu'ya geçerek Baba İlyas'ın halifeleri arasında yerini almıştır.

İslam dünyasının içinde İslamın katı ve dayatmacı kurallarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkan İsmaili mezhebi, islami mezhepler içerisinde en toplumcu ve en eşitlikçi olanıdır. IX. Yüzyılın ikinci yarısında başlayan Karmati halk hareketinin özünü de yine İsmaili inancı belirler. Kölelerin efendilere olan isyanı XII. Yüzyılın sonuna değin sürer gider. Bu hareket; haksızlığın, zulmün karşısında direnen bir toplumsal dışavurum olarak kendini gösterirken, Orta Asya'dan İran'a değin inen Türkmenler, İslamı kabul etme dayatması karşısında bu İsmaili inancını kendi öz kültürlerine daha uygun bulmuşlar ve sahiplenmişlerdir.

Anadoluda'ki halk hareketinin ilk örneğini oluşturan Karmati hareketi, genelde İslam dünyasını sarsan eşitlik ve toplumcu temeline dayanan yapısıyla toplumsal bir harekettir. Dış görünüşte Hz. Ali evlatlarının imamlığını ve Kur'an'a dayanan sembolik bir sözleşmenin bütün dinlere, bütün ırklara ve bütün sınıflara uygun bir halde uygulanması gerektiğini savunur.

Ama İslam'da bu mümkün değildir. İslam alemini yöneten halifeler Tanrı'nın öz halifeleridir. Her şey onların ağzından çıkacak bir tek söze bağlıdır. Bu konuda Tasavvufi görüşler de kendini açıkça ortaya koymaktadır. Araştırmacı İ. Kaygusuz, Görmediğim Tanrı'ya tapmam adlı eserinde şöyle bir tanımlama yapıyor: " Halk, Hakk'ın gölgesi ve örtüsüdür, yorumu da, Ortodoks İslamın (Sünnilik) devlet ve iktidar anlayışına taban tabana zıttır ve halk demokrasisi anlayışıdır. Çünkü Şeriat yönetiminde, mutlak iktidar Allah'ındır. Ancak yeryüzündeki gölgesi ve Peygamber'in vekili halifeye devretmiştir. Bütün müslümanlar halifenin tebasıdır."

Allah'ın ve Peygamber'in vekili olan halifeler, tarihler boyu Ehl-i Beyt soyuna etmediklerini koymadılar. Muaviye'yi, Yezid'i Mervan'ı, Harun Reşid'i ve sonra Yavuz Sultan Selim gibi kan dökücüleri Allah'ın ve Peygamber'in vekilleri olarak kabul etmek asla mümkün değildir.

Halk kitleleri arasında Baba Resul olarak da bilinen Baba İlyas'ın Merkezi Konya'da bulunan Anadolu Selçuklu yönetimi altında kötü koşullarda yaşayan Türkmenler arasında da çok sayıda izleyeni vardı. Baba İlyas , Tanrı sevgisinin dinin katı kurallarıyla oluşmayacağını, bunu ancak insanın kendi sevgisiyle yaratılabileceğini söylüyordu. O, kadın-erkek ayrımına karşı çıkıyor, bütün insanların eşitliğini savunuyordu. Türkmenlerin o zamanki yaşamlarına son derece uygun olan ortak mülkiyete dayalı bir toplumsal düzenden yanaydı. Kendisi bir Türkmen Şeyhi olduğu için saygınlığı da yeterince vardı. Yöresindeki yerleşik insanlara sıcak davranması, onların sorunlarıyla haşır neşir olması ve bunun karşılığı olarak da

hiç birşey istememesi ister istemez yöre halkını ona bağlamıştı. Baba İlyas'a Baba Resul lakabını takan Anadolu'nun çilekeş halkının da ta kendisiydi. Halk onu kendilerini kurtarmaya gelen Allah'ın bir Peygamberi olarak görüyordu. Onun ermiş olduğu, bilinmezlikten haber verdiği, inzivaya çekildiğinde Tanrı ve meleklerle söyleşi de bulunduğu rivayetleri Kızılırmak yöresinden taa Fırat havzasına değin yayılmıştı. Ezilen, sömürülen Anadolu halkı, Türküyle, Kürdüyle, Ermenisiyle, Hıristiyanıyla, Musevisiyle akın akın onun dergahına gelip postuna yüz sürmek istemekteydiler. Ona dertlerini anlatıyorlar, ondan dertlerine derman olmasını bekliyorlardı.

Anadolu halkının Baba Resul olarak tanıdığı Baba İlyas, Ebul Vefa yolağından Dede Garkın'ın müridi ve halifesidir. Elbistan ovasında dörtyüze yakın halifesini toplayan Şeyhi onu başhalife yapıp Rum diyarına (Anadolu'ya) salmıştır. Baba Resul günümüz alevilerinin sürdürmekte olduğu kadınların ve erkeklerin katıldığı Cem'leri Anadolu diyarında da yapmaktadır.

Tüm yaşamı boyunca halkı ve Hakk için mücadele eden Baba İlyas, Anadolu Selçuklusunun hiç de Büyük Selçuklulardan farkı olmadığını, onların da halkı sömürmek ve ezmek için ellerinden geleni yaptıklarına sürekli tanık oluyor ve içten içe bu yönetimin yok edilmesi için elinden geleni yapması gerektiğini anlıyordu. Anadolu'nun yoksul halkı kendilerini Selçuklu zulmünden kurtaracak bir kurtarıcıyı bekliyor gibiydiler.

Baba İlyas, köylülere ve göçerlere getirilen son vergilerle Selçuklunun kendi sonunu hazırlamakta olduğunu görüyordu. Çünkü Anadolu uğul uğul içten içe hoşnutsuzluklarla, öfkelerle fokurdamaya başlamıştı. Anadolu'nun verimli ortamı giderek çıkacak ayaklanmalara gebe olmaya adaydı... İsyân tohumları hoşnutsuz olan halkın yüreğinde filizlenmeye başlamıştı bile. Türkmenlerin Baba İlyas'a sahip çıkmasının altında aynı inançtan olmalarının yanında ülkenin sosyo-ekonomik düzeninin de bunu gerektirmesiydi. Öteki ulustan ve inançtan halklar ise, Baba İlyas'ın tüm insanlara yardım etmesi, ayırım gözetmemesi, kesinlikle halkın çıkarını kendi çıkarından üstün tutmasının yattığıydı. O anda varolan düzenin yoksul halkı ezme, sömürme düzeni olduğunu anlayan Anadolu'nun çilekeş insanları, kendilerini ancak Baba İlyas'ın kurtaracağına inanmaya başlamışlardı. Baba İlyas, Horasan'daki baskılara dayanamayan kendi insanlarıyla birlikte yeni umutlar vadeden Anadolu'ya ayak bastığında yeni bir sürecin başladığının elbetteki farkında olamazdı. Selçuklular egemenlikleri altındaki toprakları kardeşler arasında paylaştırdıncâ Selçuk'un torunlarından birisi de Anadolu'daki Bizans topraklarını onların taht kavgalarından yararlanarak ele geçirmiş Konya'yı başkent yaparak Anadolu Selçuklu Devletini kurmuştu. Bazen Bizanslı ile hoş geçinip onun emrine askerlerini veriyor, bazen de kafası esti mi topraklarına toprak katarak egemenliğini geliştiriyordu. Devletin kendinin bildiği toprakları derebeylerine, feodal ağalara veriyor ve onlar da yoksul köylüye toprakları işleterek karşılığında vergilerini alıyorlardı. Zavallı köylüler bir yandan ağalara bir yandan da devlete vermek zorunda kaldıkları vergilerden dolayı

boğaz tokluğuna bile yaşama olanağını bulamıyorlardı .

Baba İlyas, Mesudiye'de dergahını açınca tüm insanlara olan yaklaşımıyla onların sevgilerini, saygılarını ve güvenlerini kazanmıştı. Baba İlyas, halkla üzülmüyor, halkla ağlıyor, Selçuklunun elinden kan ağlıyan Anadolu insanına yardım edememenin ezikliğiyle giderek kendi içine kapanıyor, saatlerce dışarlarda dolaşarak çağının gereği ne ise onu yapma yolunda çözümler arıyordu..

Selçuklunun Sünni mezhebinden oluşu, Şii Türkmenlerin giderek biraraya gelmesine neden oluyor ve öteki inançtan insanlar da aynı ezilmişliğin duygusuyla Türkmenlerle her ne şekilde olursa olsun güç birliği yapmaları gerektiğine inanıyorlardı .

Bıçak halkın kemiğine dayandığında, Baba İlyas da artık beklemelerinin zamanının geçtiğini bir an evvel halkı bu güç durumdan kurtarmaları için gereğinin yapılmasına inanmaya başladığının farkına varmıştı. Öyle ki halkın ondan bir şeyler beklediği bilincindeydi. İlk kendine en yakın insanlarla fikir alışverişi yaparak onların bu konuda ne düşündüklerini öğrenmek istedi. Ay bacayı aşılıyor ve yapılması gereken yapılmalıydı.

İçleri günün getirdiği sıkıntılarla dolu olan halifeleri, halkı örgütleyerek Selçuklunun egemenliğine son vermeleri gerektiğinde birleşiyorlardı. Baba İlyas da aynı şeyi düşündüğünü belirtince yapacakları ayaklanmanın temeli de atılmış oldu böylece. İlk kendi eğittiği insanları köylülerin, göçerlerin arasına göndererek onların örgütlenmesi için çalışmalar başlattılar.

A. Yaşar Ocak'a göre Baba İlyas'ın örgütlenmek için gönderdiği halifeleri şu bölgelerde gereken propagandaya başlamışlardı.

1- Baba İlyas'ın zaviyesinin bulunduğu Amasya, Tokat, Çorum, Sivas ve köyleri.

2- Güneydoğu Anadolu'da Maraş, Kefersud, Malatya, Elbistan ve çevresi.

Bu ikinci bölge Ağaçeri, Döğer ve Bayad Türkmen yerleşim alanlarıydı. Bölgede dinsel inançlar çok çeşitlilik göstermekteydi. Burada unutulmaması gereken bir diğer güç de Selçuklu ordusundan büyük darbeler yiyen Harzemlilerdi. Bunlar Selçuklu Eyyubi sınır bölgesinde sürekli hareket halinde olup yol kesip kervanlar soyarak düzeni sarsan saldınlarda bulunuyorlardı.

Baba İlyas Harzemlilerin düzenden memnun olmayan bu tutumlarından yararlanmak için Harran ve Urfaya elçiler gönderdi. Bu Güneydoğu illerinin tüm yetkisi halifesi Baba İshak'a verilmişti.

Halk, Baba İlyas'ın bu sömürüye, bu baskıya dur demek için çalışmalar yaptığını öğrenince ona daha bir umutla sarılmaya başladılar. Ya Selçuklunun egemenliği son bulacaktı ya da kendi yaşamları .

Baba İlyas, Anadolu'nun kurtuluşunun ancak birlik ve beraberlikle kurtulacağı çağrısını yaparak Ermenilere, Kürtlere, Rumlara, Hıristiyanlara kucak açtı. Artık önderliğe soyunmuştu ve bu süreçten geri dönüş olamazdı. Amacı halkın yaşam düzenini iyileştirmeyi, tüm baskıları ve sömürüyü ortadan kaldırmayı, tüm işlenebilir toprakları halkın malı yapmayı kafasında kuruyordu. Ancak böyle bir eşitlik yarattığı zaman kendini hoşnut ve mutlu

hissedebilirdi .

Gizli gizli yapılan örgütlenmeyle dergaha geliş gidişler artmış ve halkın bakışlarındaki umut çiçeklerini kendi yüreğinde hisseder olmuştu. Örgütlenmenin büyümesine Haydari, Kalenderi ve Yesevi tarikatından olanlar da büyük bir katkı sağladılar. Artık isyanın başlaması gün sayıyordu. Bu arada Baba İlyas'ın en birinci halifesi Baba İshak da Maraş, Elbistan, Adıyaman, Malatya yörelerinde halkı örgütleyip Şeyhinden gelecek işareti beklemeye başlamıştı.

Bu arada Kuzeyde Çepni, Karaman, Güneydoğuda Ağaçeri, Döğer, Bayad Türkmenleri ile Sünni Türk ve Kürt boyları ve Hıristiyan grupları arasında da propaganda yapılıyordu. Baba İlyas'ın torunu (Muhlis Paşa'nın oğlu) Elvan Çelebi'ye göre; Baba İlyas Halifesi Baba İshak'a kendi adına propaganda yapmak ve otoritesi altına çekmek için destur (izin) vermişti. Kendisini temsil eden simgesi ise, Baba İshak'ın başına giydirdiği kırmızı börtüydü. Böylelikle halkta güven uyandırıyor. Ama halklar arasında propaganda yaparken gereken usul da tam anlamıyla belirlenmişti. Şöyle ki; Alevi halkına: "Baba İlyas'ın Peygamber ve kurtarıcılığı altında kıyama durma; dünyanın sonunu getiren kötüler ve zalimleri yok edip yeniden bir dünya yaratarak devri dönüşümü sağlamak." Sünni İnançlı halklara: "Sultan Gıyaseddin Keyhusrev, Sünni müslüman olarak Muhammed'in şeriatının koşullarını yerine getirmemekte, içki ve iştret sofralarında eğlenmekten başka bir iş yapmamaktadır, dinden çıkmıştır." Gayrimüslüm halklara ise şöyle çağrı yapılıyordu: "Beylerin elinden alınacak topraklar, hayvan sürüleri ve elde edilecek diğer ganimetler, ayaklanmaya katılan kim olursa olsun, ayırım yapılmaksızın eşit şekilde paylaşılacaktır."

Baba İlyas'ın halifesi Baba İshak, bu tür propagandalarla yetinmiyor, toplumun veya bireyin güncel sorunlarının çözülmesine de gereken katkıyı sunuyordu. Örneğin bir hekim gibi hastaları iyileştiriyor, araları bozulan insanları bir hakim gibi yargılayarak barıştırıyor. Böylece Baba İshak, ezilen, baskı gören hangi inançtan ve etnik kökenden olursa olsun her türlü insanda güven uyandırıyor, giderek çevresinde aklını ve bilincini kullanan insanlar artıyordu. Kadın ve erkeğin hep birlikte bir araya geldiği bir ayaklanma süreci de başlamış oluyordu. Göçebe Türkmenler sürülerini ve diğer kesimler de satabilecekleri ne varsa satıp elde ettikleri gelirlerle silah alıyorlardı. Her şey hazır olduktan sonra bekleyişe geçtiler. Baba Resul'un: "Ayaklanma başlamıştır, gerekeni yapın," buyruğunu bekliyorlardı.

Baba İlyas, Tokat, Amasya, Sivas, Çorum, Yozgat yöresinde örgütünü tamamlamıştı. Ama Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev çatışmaları aracılığıyla gelişmeleri anında haber alıyordu. Egemenliğinin gün geçtikçe tehlikeye girdiğini anladığında ilk darbeyi kendisi vurmak için harekete geçti.

Ayaklanmanın ateşi de yanmış oluyordu böylece...

Ani bir baskın karşısında cesaretini yitirmeyen Baba İlyas, toparlanmak için Amasya kalesine sığındı. Bir yandan da en güvenilir canlarını halifesi Baba İshak'a gönderdi. Halk ayaklanması Selçuklu Sultanının baskısıyla

başlamıştı.

Baba İshak hiç zaman geçirmeden bulunduğu yöre olan Adıyaman 'da isyan bayrağını açtı. Tüm halk canını dişine takmışcasına kazmasıyla, küreğiyle, sopasıyla bu onurlu ayaklanmaya koştu. Dağlar taşlar insana kesmişti. Çoluk çocuk, yaşlı genç, kadın erkek yeni bir yaşamın umutlarına doğru adımlarını atmışlardı .

İsyancılar ilkin tüm Güneydoğu Anadolu'yu ele geçirip oradan da Malatya üzerine yürümeye başladılar. Selçuklu, Malatya Subaşısı Muzafferettin Alişir'i ayaklanmayı bastırmakla görevlendirmişti. Selçuklunun Malatya Subaşısının ordusuyla iki kez savaşa girildiyse de savaşı isyancılar kazandılar. Savaş isyancıların başarısıyla sonuçlanınca Subaşı kurtuluşu kaçmakta buldu. Elbistan ovasında yapılan savaş binlerce insanın ölmesine neden olur. O topraklar kanla sulanır.

Baba İshak komutasındaki halk hareketi, Malatya Subaşı'sının kaçmasından sonra Sivas üzerine yürüdüler. Bütün soylu kesimin malları yağmalanıp yoksullara dağıtıldı.

Babai ayaklanmasını V. Gordlevski, Anadolu Selçuklu Devleti adlı eserinde Azer Yaran'ın çevirisiyle şöyle yazar:

" Köy, kent'in üzerine yürüdü. Kölece çalışmanın perişan ettiği köylülerle, zulmedici feodallar arasındaki karşıtlıktan yükselen gerçek bir sınıf savaşımıydı. Eski düzen, köylüleri, barış zamanında feodal bir çalışmaya, savaş zamanında ise onun uğrunda kan dökmeye zorluyordu."

Baba İlyas, Baba İshak'ın kazandığı başarılarından memnundur. Asıl saldırılması gereken yer Selçuklunun başkenti Konya'dır. Haber göndererek Konya'ya saldırılmasını ister.

İki savaştan da galibiyetle çıkan Baba İshak'ın ordusuna tüm halk akın akın katılmaya başlar. İsyancılar gün geçtikçe çığ gibi büyüdüklerinin farkındadırlar.

İsyancılar yolları üzerindeki Sivas'ı kısa sürede ele geçirip Baba Resul dedikleri Baba İlyas'ı kurtarmak için Amasya' ya yönelirler.

Erdoğan Çınar, Aleviliğin Kayıp Bin adlı yapıtında Baba İlyas'a aslında Bizanslıların düşman olduklarını ve Selçuklu'yu da onların yönlendirdiklerin yazar. Şunu da kaynaklardan aktarır.

"... Roma diyarının asilzadeleri İhtiyar Baba 'ya karşı bir pusu kurdular ve Baba 'yı pusuya düşürerek boğdular." (Gregory Abu'l Farac Tarihi)

Bu arada isyancıların Konya'ya doğru yola çıktığını duyan Selçuklu Sultanı, tahtını terkedip Beyşehir gölü yakınında yaptırdığı görkemli sarayına kaçarken, orduşunu da Amasya'da çembere alınmış Baba İlyas üzerine gönderir. Ancak onun ortadan kaldırılmasıyla isyancıların dağılacağını düşünür.

Baba İlyas'ı yeni yetişen orduyla köşeye kısıtıran Selçuklu Subaşısı Aramağansah, onu Amasya kalesinin burçlarına asmaktan çekinmez. Baba İlyas'ın Amasya kalesi burçlarına asılması, onun öldüğüne inanmayan halkın

gözünde meleklerden yardım istemek için göğe yükseldi şeklinde yorumlanır.

Şeyhini kurtarmak için bir an evvel Amasya'ya ulaşmak isteyen Baba İshak. Baba İlyas'ın büyük bir direnme gösterip düşmana teslim olmamak için kanının son damlasına değin mücadele ettiğini ve sonra Amasya valisi tarafından kale burçlarına asıldığını öğrenir. Onun mücadelesini sürdürmek için ant içerek yüzbinleri bulan halk ordusuyla Amasya'ya varır. Selçuklu, Anadolu halkının şevkini kırmak ve Baba İlyas'ın ölümlü olduğunu gösterebilmek için onun cansız bedenini günlerce kale burçlarında bekletirler ve sonunda parçalarlar. Bu ise Baba İlyas'ı sevenleri galeyana getirmiştir. Selçuklunun baskısına bütün özverisiyle karşı duran o eşsiz insanı yitirmenin acısını yüreklerinde duya duya yeni bir mücadeleye atılmanın itici gücünü de bedenlerinde duyumsarlar.

Selçuklu ise başka bir havada oynamaktadırlar. Onlar sanmaktadırlar ki Baba İlyas asılınca halk korkacak kabuğuna çekilip teslim olacak. Baba İshak'ın da savaşı bırakıp sulha başvuracağını düşünen Selçuklu yanılmıştır. Ortada bir sömürü, bir baskı, bir ezilmişlik varken buna karşı çıkanların hemen paniğe kapılıp geri dönme gibi bir korkaklığa, bir ikircime kapılacaklarını sanması halkın gücünü bilmediğinin en büyük bir göstergesi olarak kendini ortaya çıkarır.

Baba İshak, kine öfkeye kesmiş halk ordusuyla Amasya kalesini kısa bir sürede ele geçirir. Amasya Subaşı'sı feci şekilde öldürülür. Artık Selçuklunun suyu ısınmıştır. Artık ilk hedeflerinin Konya olacağı bellidir.

Selçuklu ordusu artık ürkek bir tavşana dönüşmüştür. Hiç bir yerde hiçbir zaman Babai ordusunun karşısına çıkmak istememektedir .

Selçuklu sonunun geldiğini düşünüyorsa da, bu ayaklanmayı kendi lehine çevirebilmenin yollarını araştırmaya başlar. İlk Moğolları tutması için Erzurum yöresinde beklettiği ordusunu harekete geçirir, sonra kendi ordusundaki Frank, Gürcü, Kürt, Arap birliklerini de harekete geçirir, bununla da yetinmez Bizans'tan yardım ister. Bunlar da yetmemiştir; ellerinden toprakları alınmış derebeylerine, toprak ağalarına başvurup kendi safında yer alırlarsa toprakların geri verileceğini, vergilerin düşürüleceğini bildirir. Bu arada Bizans da zırhlarla donatılmış Hristiyan askerlerini Selçuklunun emrine vermeye hazırdır. Çünkü Halk ayaklanması başarıya ulaşırsa kendi egemenliğinin de sonu gelmiş olacaktır. Egemen egemene mutlaka yardım etmelidir. Bir egemenin egemenliğinin halk güçleri tarafından yıkılması ötekinin egemenliğini de zora sokar. Çünkü halk örnek alır, sömürüye , ezilmişliğe, eşitsizliğe, baskıya nasıl karşı konulduğunu öğrenir de, kendi topraklarında da uygulamak ister.

Babai'lerin safında yer alan çıkar çevreleri, Selçuklunun yeni şeyler vaat eden güzel sözleriyle yavaş yavaş saflardan askerlerini çekmeye Selçuklu yanında yer almaya başlarlar. Babai'lerin safında topraksız köylüler ve göçerler kalmışlardır. Emekçi halkın savaşıyla, sömürücülerin yığıldığı, Frank ve Hristiyan askerlerinin yer aldığı büyük savaş Kırşehir'in Kuzeydoğu'sundaki Malya (seyfe) ovasında toplanan halk ordusunun üzerine Selçuklunun karma

ordusunun saldırmasıyla başlar. Baba İshak'ın dinsel gücünden korkan Selçuklunun islam inancında olan askerleri Baba İshak'ın üzerine yürümekten çekinirler. Bunun üzerine ilkin Hristiyan inancında olanlar isyancıların üzerine salınır. Savaşa ilk saflarda sürülen Hristiyan askerler, Türkmenlerin saldırısını geri püskürtünce, diğer islam askerleri de bundan cesaret alıp kılıçlarına sarılırlar. Yetmişbine yakın askere sahip olan Selçuklu, azalıp bir avuç kalmış halkın üzerine acımasızca saldırır. Kendisinden kat kat büyük bir orduya karşı kahramanca direnen Babai'ler ağır bir yenilgiye uğrayarak kılıçtan geçirilirler. Baba İshak yalın kılıç girdiği Frankların arasında ablukaya alınarak kılıç darbeleriyle öldürülür. Kurtulabilen halk, kurtuluşu dağlara kaçmakta bulurlar. Binlerce insan bir anda yok olup gitmiştir. Büyük bir kıyım yapılır orada. Yıl 1240, aylardan Kasım'dır .

1225 yılında Malatya'da doğan Süryani Papaz ve Tarihçi Bar Hebracus (Abu'l Farac) bulunduğu coğrafyada yaşadığı dönemde vuku bulan bu savaşı ve kıyımı şu sözlerle anlatıyor:

“... Sultanın hizmetinde bulunan 1.000 Frenk atlı hiddet ile alevlenerek dışlerini gıcırdattılar ve yüzlerinin üzerine haç işareti yaparak bu sapık adamların üzerine hücum ettiler ve bunları dağıttılar. Daha sonra Araplar da bunlarla beraber hareket ederek Türkmenleri çemberlediler ve hepsini kılıçtan geçirerek mahvettiler. Bunlardan kadın, çocuk, hayvan, velhasıl hiçbir şey kılıçtan kurtulamadı ve böylece bir fitne bastırıldı.”

Selçuklu verdiği sözleri tutarak derebeylerin, feodal ağaların vergilerini düşürüp yoksul köylünün vergisini yeniden yükseltir intikam duygusuyla.

Ama Babai ayaklanması, Anadoludaki halk ayaklanmaları arasındaki değerini şimdiye değin korumuştur. O hareketin, değişik inançtan toplulukları kendi bünyesine alarak bir potada eriten ve kaynaştıran bir süreci vardır. Babailer, ilk kez bir arada olmanın sevincini ve onurunu yaşamışlardır. Egemenin ayrımlar yarattığı bir dönemde halkın, inancı ve ulusal kimliği bir yana atarak birleşmesi geleceğe atılan bir tohum olmuştur.

Son yıllarda ezberi bozan Alevilik Tarihi araştırmalarıyla Türkiye'de tartışmalar yaratan Erdoğan Aydın, Aleviliğin Kayıp Bin yılı adlı yapıtının 145. Sayfasında Babai ayaklanmasına dair de şu ilginç ama kabul edilebilir tesbiti yaparak bizleri bir kez daha kendimize bakmamızı sağlıyor.

“Babai Hareketi'nin yanlı ve yanlış adlandırılmasının dışında bu hareket, o devrin Avrupa'sında ve Ön Asya'da yaşanan olayların dışında ve onlardan bağımsız bir olay gibi sunuldu. Araştırmacılar bu girişimin Avrupa'nın her yerinde kilise tarafından yönlendirilen, kendilerinin sapkın saydıkları insanlara yönelmiş insanlık dışı soykırımın bir parçası ve uzantısı olduğunu hep görmezden geldiler. Onlara göre bu bağımsız bir başkaldırıydı.

Bu isyana(!), kendilerine göre sebepler de bulmuşlardı.

Bir görüşe göre olay, göçerlikten yerleşikliğe geçişin sancısıydı. Değişimden hoşlanmayan göçebe zihniyet, yerleşik düzen arzulayan devlete başkaldırılmıştı.

Olaya sınıf temelinden bakanlara göre bu hareket, ezenle ezilen arasındaydı. Yoksulun sömürüye başkaldırısıydı.

Bu soylu savunmayı bir talan hareketi olarak görenler de oldu. Kırsalın öfke dolu ruhu, şehri ve şehirliliği hedef alan bir talana kalkışmıştı. Ganimet zihniyeti ile donatılmış baldırı çıplak göçebe köylüler sapkın şeyhler tarafından kandırılmışlardı.

Olayların en yakın tanığı Hristiyan Papaz Bar Hebracus'a göre bu, "Arapların dinine karşı fena bir aykırılık hareketi, " idi. Hebracus, isyanı dini temellere dayandırıyor. Kilise tarafından çok önemli görevlere getirilmiş bir Süryani din adamı olan Bar hebracus, kendi tesbiti ile "Arap dinine" karşı yapılmış bu başkaldırışı bir fitne, katılanları da sapık adamlar olarak niteliyor.

O dönemde aynı coğrafyada birbiri ile amansız bir çatışma içinde bulunan Hristiyanlar ve Müslümanlar Babai hareketine karşı uyum içinde aynı nefret duygularını paylaşıyorlardı."

O yıllar Müslümanlar ile Hristiyanların arasında , ardı arkası gelmeyen Haçlı seferleri ile Anadolu'da ve Orta Doğu'da kıyasıya savaşların yaşandığı bir çağdı. Hristiyanlar Anadolu halkına binlerce yıldır baskı yaparak onları kendi inançlarına çekemediklerinin öfkesini taşıyorlardı. Selçukluların da aynı öfkeyi duymaları nedeniyle onları "sapık adamlar, " dediklerine karşı kışkırtmaktan geri kalmadılar. Anadolu Selçuklusunun Sultanı II. Gıyasettin Keyhüsrev'in tahtını Bizans Hristiyanlarının Babailere karşı duyduğu bu öfke ve nefret kurtardı.

Erdoğan Çınar, Aleviliğin Kökleri adlı kitabının 23-24. Sayfasında tesbitini ortaya koyarken, asıl bilinmesi gerekenin de altını çizerek gözler önüne acı bir gerçeği koymaktan da çekinmez :

"Hristiyan papaz Bar Hebracus'un on üçüncü yüzyılda Anadolu'da Hristiyanlığın amansız düşmanı konumundaki İslamiyet'e karşı gelişen bir başkaldırışı fitne olarak nitelemesi ve Alevi kalkışmasının önünü kesmek için tüm Hristiyanların seferber olmaları; on üçüncü yüzyılda Alevilerin İslamiyet'ten daha çok, Hristiyanlık için korku ve endişe kaynağı olduklarının tesbiti bakımından önemlidir.

Aleviler Malya Ovası'nda semavi dinlerin ortak öfkesinden doğan işbirliğine mağlup oldular. Büyük katliam oldu. Çok cana kıyıldı. Öyle kan döküldü ki, oavadan süzülen kan Seyfe Gölü'ne kadar ulaştı. Seyfe Gölünün sazlıkları kızıla boyandı. Yaban kuşları oavadan yükselen insan iniltilerinden ürktüler. Kanatlarında kandan lekeler, uçup gittiler. O kış başka yerlerde kışladılar. "

Yine Erdoğan Çınar'ın Aleviliğin Kayıp Bin Yılı'nın 146. Sayfası bomba gibi düşmektedir.

“Geçmişte Malazgirt’te Alparslan’ın yanında Haçlı Seferleri sırasında I. Kılıçarslan ile birlikte Bizanslılara ve Haçlı Ordularına karşı kahramanca savaşmış Alevilere, Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev’in Katolik Kilisesinin kışkırtması ile saldırdığının ve bu saldırının o yıllarda Avrupada’ki Alevi soykırımını yönlendiren Fransa Krallığı ile eşgüdüm içinde yapıldığının açık kanıtlarından biri de Selçuklu Sultanı’nın 5 Ağustos 1243 tarihli mektubudur.

Selçuklu Sultanı’nın Latin bir prensesle evlenebilmek için o tarihlerde Haçlı Ordusunun işgali altında bulunan İstanbul’daki latin Başkomutan aracılığı ile Alevi celladı Fransız Kralı’na gönderdiği bir mektup, bir kadın uğruna Katolik Kilisesi ile ne tür ittifaklar kurulabildiğini ispatlamaktadır.”

“İttifak yapabilmemizin şartı Latin İmparatoru’nun kardeşi Prenses Elizabeth’in kızıyla evlenmemdir. Prenses Konya’da kendi dininde tam bir hürriyete sahip olacak, sarayda kendisine bir ibadethane tahsis edilecektir. Zaten benim annem de (Mahperi Hatun) Hiristiyan olup, babamın sağlığında sarayda din ve ibadet serbestisine sahip olarak yaşadı. Ayrıca bu evlilik gerçekleştiği takdirde Selçuklu topraklarında yaşamakta olan Hiristiyanların Roma Kilisesine bağlanmalarını sağlayacağım.”

Anadolu’daki en büyük halk hareketi olarak bilinen Babai Ayaklanması o mazlum halkın ne ilk ne de son ayaklanması olacak, ne ilk ne de son kıyılmaları olacaktır.

İnandıkları uğruna gözleri kapalı atılan bu yiğit insanlar, daha nice güzellikleri o topraklara ekerek çekip gittiler.

Kaynakça: V. Gordlevski, Anadolu Selçuklu Devleti, Onur Yayınları Ankara, 1988

Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, Dergah Yayınları , İstanbul 1980

Gregory Abu’l Farac, Abu’l Farac tarihi, Cilt 2. Türk Tarih Kurumu yayınları 1999

Erdoğan Çınar, Aleviliğin Kayıp Bin Yılı, Kalkedon Yayınları , 2007

Erdoğan Aydın, Aleviliğin Kökleri, Kalkedon Yayınları, 2008

İsmail Kaygusuz, Görmediğim Tanrıya Tapmam, Su Yayınevi 2009

İsmail Kaygusuz, Alevilik İnanç, Kültür Siyaset Tarihi ve Uluları, İstanbul 1995

Erdoğan Aydın, Bahçe Bizim Gül Bizdedir, Kalkedon Yayınları, 2009